

**O‘QUVCHILARNING MUSTAQIL TA’LIM KOMPETENSIYASINI
RIVOJLANTIRISHDA SUN’IY INTELLEKT VOSITALARIDAN FOYDALANISH
IMKONIYATLARI**

Amirova Lobar Usmon qizi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 15.09.2026

Revised: 16.09.2026

Accepted: 17.09.2026

KALIT SO‘ZLAR:

mustaqil ta’lim, mustaqil ta’lim kompetensiyasi, sun’iy intellekt, raqamli ta’lim, pedagogik imkoniyat, tanqidiy fikrlash, refleksiya, o‘quv faoliyati, raqamli kompetensiya.

Ushbu maqolada zamonaviy raqamli ta’lim sharoitida o‘quvchilarning mustaqil ta’lim kompetensiyasini rivojlantirish masalasi tahlil qilinadi. Ta’lim jarayoniga sun’iy intellekt vositalarining jadal kirib kelishi o‘quvchilarning mustaqil bilim olish faoliyatini tashkil etishda yangi pedagogik imkoniyatlarni yuzaga keltirayotgani asoslab beriladi. Shu bilan birga, sun’iy intellektdan nazoratsiz va maqsadsiz foydalanish o‘quvchilarning tayyor javoblarga qaram bo‘lib qolishi, mustaqil fikrlash va tahlil qilish ko‘nikmalarining yetarli darajada rivojlanmasligiga olib kelishi mumkinligi yoritiladi. Maqolada sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarning mustaqil ta’lim kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari aniqlanadi hamda mazkur jarayonni tashkil etishga doir mualliflik yondashuvi taklif etiladi. Mustaqil ta’lim faoliyatini tashkil etishda “muammoni anglash – axborotni izlash – sun’iy intellekt yordamida o‘rganish – tanqidiy tahlil – mustaqil xulosa – refleksiya” bosqichlaridan iborat pedagogik ketma-ketlikning ahamiyati asoslab beriladi..

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida yuz berayotgan raqamli transformatsiya o'quvchilarning bilim olish faoliyatiga yangi talablarni qo'yimoqda. Zamonaviy jamiyatda insonning faqat mavjud bilimlarni egallashi yetarli bo'lmay, mustaqil ravishda axborotni izlash, saralash, tahlil qilish, baholash va undan samarali foydalanish qobiliyati ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, o'quvchilarda mustaqil ta'lim kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalar, xususan, sun'iy intellekt vositalarining keng ommalashuvi mustaqil ta'lim faoliyatining mazmuni va tashkil etilishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi o'quvchi turli sun'iy intellekt vositalari yordamida qisqa vaqt ichida katta hajmdagi axborotga ega bo'lishi, murakkab mavzular yuzasidan tushuntirish olishi, matnlarni tahlil qilishi va individual tavsiyalar olishi mumkin. Bu imkoniyatlar ta'lim samaradorligini oshirish uchun muhim omil bo'lishi mumkin.

Biroq mazkur jarayon bilan bog'liq muhim pedagogik muammo ham mavjud. O'quvchi sun'iy intellektidan mustaqil o'rganish vositasi sifatida foydalanadimi yoki undan tayyor javob olish vositasi sifatida foydalanadimi? Mazkur savol bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan muhim masalalardan biridir.

Agar sun'iy intellekt o'quvchining o'rniga fikrlash va tayyor natija yaratish vositasiga aylansa, uning mustaqil fikrlash faoliyati cheklanishi mumkin. Aksincha, agar sun'iy intellekt o'quvchining izlanishi, tahlili va mustaqil xulosa chiqarishini qo'llab-quvvatlovchi pedagogik vosita sifatida tashkil etilsa, u mustaqil ta'lim kompetensiyasini rivojlantirish uchun samarali imkoniyat yaratadi.

Shu sababli mazkur maqolaning maqsadi o'quvchilarning mustaqil ta'lim kompetensiyasini rivojlantirishda sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash hamda ushbu jarayonni samarali tashkil etishga doir yondashuvni asoslashdan iborat.

Asosiy qism

Mustaqil ta'lim shaxsning o'z oldiga ta'limiy maqsad qo'yishi, zarur axborotni izlab topishi, uni o'zlashtirishi, o'z faoliyatini nazorat qilishi va olingan natijalarni baholashi bilan tavsiflanadi. Mustaqil ta'lim kompetensiyasi esa o'quvchining mazkur faoliyatni ongli, maqsadli va samarali tashkil eta olish qobiliyatini ifodalaydi.

Mustaqil ta'lim kompetensiyasi bir necha o'zaro bog'liq komponentlardan tarkib topadi. Birinchidan, o'quvchi o'z oldiga aniq maqsad qo'ya olishi kerak. Ikkinchidan, maqsadga erishish uchun zarur axborot va resurslarni tanlay olishi lozim.

Uchinchidan, olingan axborotni tahlil qilish va baholash ko'nikmasiga ega bo'lishi talab etiladi. To'rtinchidan, o'quvchi o'z bilimini mustaqil ravishda qo'llashi va faoliyati natijalarini baholashi muhimdir.

Sun'iy intellekt vositalari mazkur jarayonning ayrim bosqichlarini qo'llab-quvvatlash imkoniyatiga ega. Xususan, ular o'quvchiga murakkab mavzularni sodda shaklda tushuntirish, qo'shimcha misollar keltirish, individual topshiriqlar tuzish va o'zlashtirilgan bilimlarni tekshirish imkoniyatini beradi.

Biroq sun'iy intellektning mavjudligi mustaqil ta'lim kompetensiyasi avtomatik tarzda rivojlanadi degan xulosani anglatmaydi. Pedagogik nuqtayi nazardan asosiy masala texnologiyaning mavjudligida emas, balki undan foydalanish faoliyatining qanday tashkil etilganidadir.

Bizning fikrimizcha, sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish orqali mustaqil ta'lim kompetensiyasini rivojlantirishda quyidagi pedagogik imkoniyatlar muhim ahamiyatga ega.

Birinchi imkoniyat — ta'lim jarayonini individuallashtirish. Har bir o'quvchining bilim darajasi, qiziqishi va o'zlashtirish sur'ati turlicha bo'ladi. An'anaviy ta'lim jarayonida har bir o'quvchiga individual yondashuvni to'liq ta'minlash murakkab bo'lishi mumkin. Sun'iy intellekt vositalari esa o'quvchining ehtiyojiga mos tushuntirishlar, misollar va topshiriqlar olish imkoniyatini kengaytiradi.

Ikkinchi imkoniyat — mustaqil izlanish faoliyatini qo'llab-quvvatlash. O'quvchi ma'lum bir mavzuni o'rganishda sun'iy intellektdan savollar berish, qo'shimcha tushuntirish so'rash va turli nuqtayi nazarlarni taqqoslash uchun foydalanishi mumkin. Bunda AI tayyor bilim manbai sifatida emas, balki o'quvchining izlanish faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Uchinchi imkoniyat — tezkor qayta aloqa olish. Mustaqil ta'lim jarayonida o'quvchi o'z xatolarini aniqlashi va o'z bilim darajasini baholashi muhim hisoblanadi. Sun'iy intellekt vositalari o'quvchiga topshiriqlarni tekshirish, xatolar yuzasidan tushuntirish olish va o'z bilimni qayta ko'rib chiqish imkoniyatini yaratadi.

To'rtinchi imkoniyat — refleksiv faoliyatni rivojlantirish. O'quvchi faqat bilimni egallab qolmasdan, qanday o'rganganini, qaysi usul samarali bo'lganini va qaysi jihatlarda qiyinchilikka duch kelganini ham tahlil qilishi kerak. Sun'iy intellektdan to'g'ri tashkil etilgan holda foydalanish o'quvchining o'z ta'lim faoliyatini baholashiga yordam berishi mumkin.

Biroq ushbu imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun muayyan pedagogik shart-sharoitlar zarur.

Birinchi pedagogik shart — sun'iy intellektdan foydalanishning aniq ta'limiy maqsadga asoslanishi. Har qanday texnologik vositadan foydalanish avvalo ta'lim maqsadi bilan belgilanadi. O'qituvchi o'quvchining AI vositasidan nima uchun foydalanayotganini aniqlashi lozim. Masalan, o'quvchi tayyor insho olish uchun emas, balki o'z yozgan matnidagi xatolarni tahlil qilish uchun AI'dan foydalanishi maqsadga muvofiqdir.

Ikkinchi pedagogik shart — o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdir. Sun'iy intellekt tomonidan taqdim etilgan ma'lumot har doim ham mutlaq va xatosiz deb qabul

qilinmasligi kerak. O'quvchi olingan axborotni boshqa manbalar bilan solishtirishi, uning mantiqiyligini baholashi va mustaqil xulosaga kelishi zarur.

Uchinchi shart — o'qituvchining pedagogik yo'naltiruvchi rolini ta'minlashdir. Sun'iy intellekt o'qituvchining o'rnini to'liq egallovchi vosita sifatida qaralmasligi kerak. O'qituvchi ta'lim jarayonining tashkilotchisi sifatida o'quvchining AI'dan foydalanish faoliyatini boshqarishi va pedagogik jihatdan yo'naltirishi zarur.

To'rtinchi shart — akademik halollik va mas'uliyatli foydalanish tamoyillariga rioya qilishdir. O'quvchi sun'iy intellekt yordamida tayyorlangan material bilan o'zining mustaqil faoliyati o'rtasidagi farqni tushunishi lozim. Bu nafaqat ta'limiy, balki tarbiyaviy jihatdan ham muhim masaladir.

Mazkur fikrlardan kelib chiqib, o'quvchilarning mustaqil ta'lim kompetensiyasini rivojlantirish uchun quyidagi pedagogik ketma-ketlikni taklif etish mumkin:

Muammoni anglash → ta'limiy maqsadni belgilash → axborotni izlash → sun'iy intellekt yordamida o'rganish → olingan ma'lumotni tanqidiy tahlil qilish → mustaqil xulosa chiqarish → natijani baholash va refleksiya.

Ushbu ketma-ketlikning muhim jihati shundaki, sun'iy intellekt jarayonning markazida emas, balki o'quvchining mustaqil ta'lim faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida joylashadi.

Mazkur yondashuvning ilmiy ahamiyati shundan iboratki, u sun'iy intellektdan foydalanish masalasiga texnologik nuqtayi nazardan emas, balki pedagogik nuqtayi nazardan yondashadi. Ya'ni, asosiy e'tibor "qaysi AI vositasidan foydalanish"ga emas, balki "AI yordamida o'quvchining qanday kompetensiyasini rivojlantirish mumkin" degan masalaga qaratiladi.

Bu esa kelgusida mazkur muammoni doktorlik tadqiqoti darajasida yanada chuqur o'rganish imkonini beradi. Jumladan, mustaqil ta'lim kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik modeli, mezonlari, ko'rsatkichlari va darajalarini ishlab chiqish hamda tajribasinoz ishlari orqali uning samaradorligini aniqlash mumkin.

Xulosa

Zamonaviy ta'lim sharoitida o'quvchilarning mustaqil ta'lim kompetensiyasini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Sun'iy intellekt vositalarining keng tarqalishi mazkur jarayon uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda.

Tadqiqot natijasida sun'iy intellekt vositalari ta'limni individuallashtirish, mustaqil izlanish faoliyatini qo'llab-quvvatlash, tezkor qayta aloqa olish va refleksiv faoliyatni rivojlantirish imkoniyatiga ega ekanligi aniqlandi.

Biroq AI vositalaridan foydalanish o'z-o'zidan mustaqil ta'lim kompetensiyasini rivojlantirmaydi. Buning uchun aniq pedagogik maqsad, tanqidiy fikrlash, o'qituvchi nazorati, akademik halollik va refleksiv faoliyat kabi pedagogik shart-sharoitlarni ta'minlash zarur.

Maqolada taklif etilgan “muammoni anglash – axborotni izlash – sun’iy intellekt yordamida o’rganish – tanqidiy tahlil – mustaqil xulosa – refleksiya” ketma-ketligi o’quvchining sun’iy intellektdan tayyor javob olish vositasi sifatida emas, balki mustaqil ta’lim faoliyatini rivojlantirish vositasi sifatida foydalanishiga xizmat qiladi.

Kelgusidagi tadqiqotlarda mazkur yondashuv asosida o’quvchilarning mustaqil ta’lim kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik modeli ishlab chiqilishi, uning tarkibiy komponentlari, mezon va ko’rsatkichlari aniqlanishi hamda tajriba-sinov ishlari orqali samaradorligi asoslanishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- Miao F., Holmes W. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO, 2023.
- UNESCO. AI Competency Framework for Teachers. Paris: UNESCO, 2024.
- UNESCO. AI Competency Framework for Students. Paris: UNESCO, 2024.
- OECD. Digital Education Outlook. Paris: OECD Publishing.
- Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent.
- Dewey J. Experience and Education. New York: Macmillan.
- Zimmerman B.J. Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview. Theory Into Practice.